

Valvira

Sosiaali- ja terveysalan
lupa- ja valvontavirasto

Asiakkaiden itse määräämisoikeus ja rajoitustoimenpiteet ympäri vuorokautisissa vanhustenhuollon yksiköissä Covid-19- pandemian aikana marras-joulukuussa 2020

Mari Saramaa, ylitarkastaja

Rebekka Kervinen, assistentti

21.1.2021

Esityksen sisältö

- Selvityksen tausta ja aineisto
- Omavalvonta
- Yhteistyö tartuntatautilääkärin kanssa
- Tapaamisten ja vierailujen järjestäminen turvallisesti ja yksityisyyden suojaa kunnioittaen
- Perhe-elämän tapahtumiin osallistuminen
- Tiedonkulku läheisille ja omaisille
- Kunnan valvontavastuu
- Asiakkaiden perusoikeuksien rajoittaminen
- Yhteenveto

Tausta ja aineisto

- Valvira ja aluehallintovirastot saivat erityisesti keväällä ja kesällä 2020 runsaasti yhteydenottoja liittyen koronavirusepidemian aikaisiin terveysturvallisuuden ja toisaalta vanhusten itsemääräämisoikeuden rajoittamisen tilanteisiin asumispalveluissa.
- Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on 7.9.2020 antamassa ratkaisussaan (EOAK3787/2020) kehottanut tehostamaan valtakunnallisesti valvontaa vanhustenhuollon ympärivuorokautisissa yksiköissä koronavirusepidemian aikana.
- Näistä syistä rajoitustoimenpiteiden käyttöä vanhustenhuollon ympärivuorokautisissa yksiköissä kartoitettiin sähköisellä kyselyllä koko maassa marras-joulukuussa 2020.
- Kyselyyn vastasi 1082 yksikköä,
 - Yksiköistä 62 % yksityisen ylläpitämiä ja 38 % julkisen ylläpitämiä.

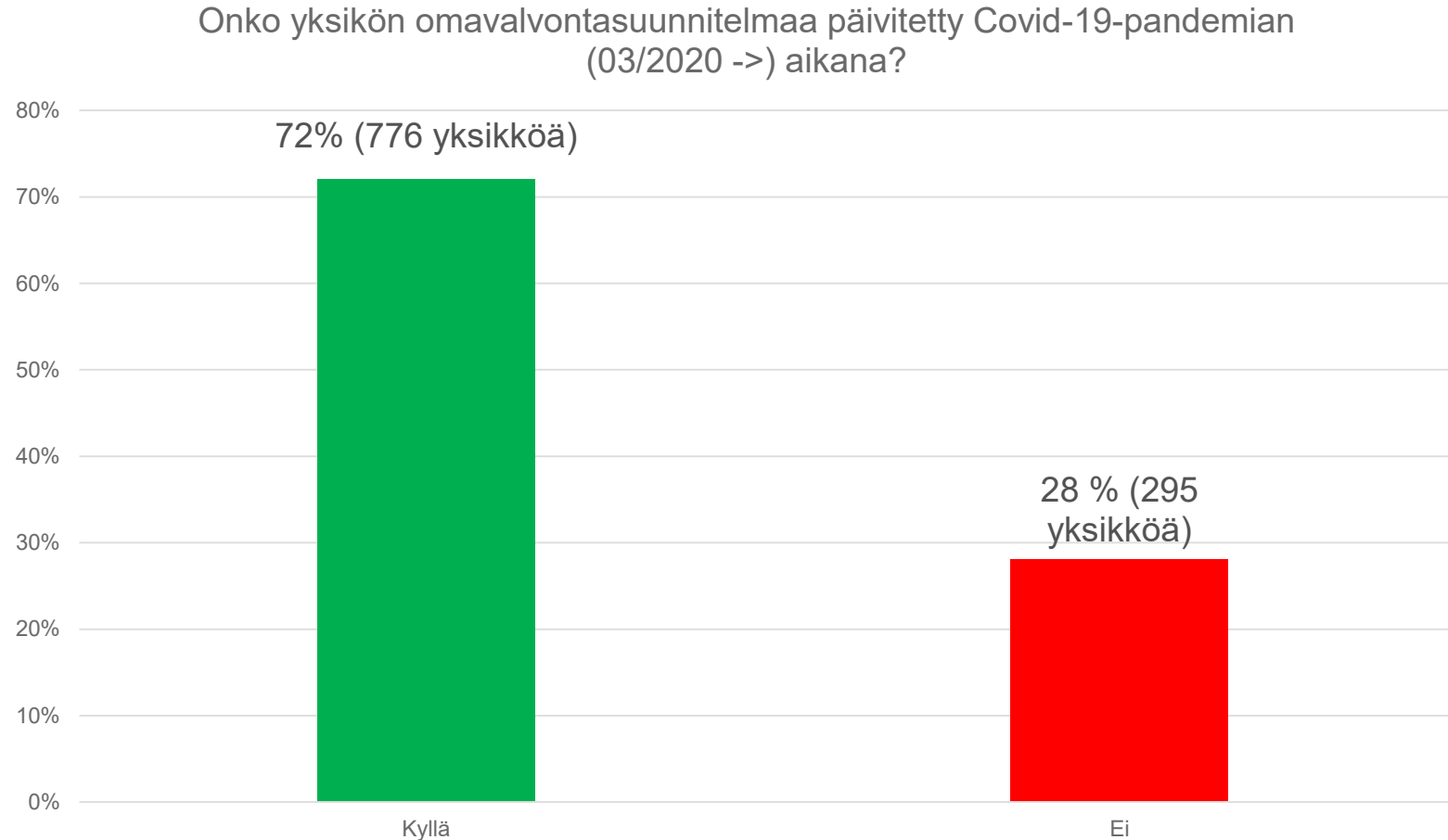
Omavalvonta on asiakas- ja potilasturvallisuuden perusta

- Omavalvonnan avulla kehitetään ja seurataan palvelujen laatua toimintayksiköiden päivittäisessä asiakastyössä.
- Omavalvonta perustuu yksikössä toteutettavaan riskienhallintaan, jossa palveluprosesseja arvioidaan laadun ja asiakasturvallisuuden näkökulmasta.
- Omavalvontaa toteutetaan omavalvontasuunnitelman avulla. Omavalvontasuunnitelma on kirjallinen suunnitelma, joka on pidettävä julkisesti nähtävillä.
- Suunnitelman avulla asiakkaan palveluissa esiintyvät epäkohdat ja palvelun onnistumisen kannalta epävarmat ja riskiä aiheuttavat tilanteet pystytään tunnistamaan, ehkäisemään ja korjaamaan nopeasti.
- Covid-19-pandemia on aiheuttanut paljon muutoksia toimintayksiköiden arkeen.
- Omavalvontasuunnitelma tulee päivittää, kun toiminnassa tapahtuu palvelun laatuun ja asiakasturvallisuuteen liittyviä muutoksia.

Omavalvonnalla tuetaan myös itsemääräämisoikeuden toteutumista

- Itsemääräämisoikeuden tukeminen ja rajoitustoimenpiteiden asianmukaisuus ovat osa omavalvontaa ja omavalvontasuunnitelmaa.
- Itsemääräämisoikeudesta omavalvontasuunnitelmaan kirjataan
 - miten asiakkaiden itsemääräämisoikeutta vahvistetaan konkreettisesti päivittäisessä työssä
 - asiakkaan turvallisuuden takaamiseksi välttämättömien rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevat periaatteet
 - rajoitustoimenpiteisiin liittyvät toimintatavat ja kirjaaminen
 - rajoittamista ja rajoittavien välineiden käyttöä koskevat toimintaohjeet

Omavalvontasuunnitelmia on päivitetty varsin hyvin

- Lähes 3 /4 yksiköistä oli huolehtinut omavalvontasuunnitelman päivittämisestä pandemian aikana.

Yhteistyö tartuntatautilääkärin kanssa

Eri toimijoiden välinen kiinteä yhteistyö on koronatilanteen hallinnassa olennaista

- Yksiköistä 26 % vastasi yhteistyön tartuntatautilääkärin kanssa olevan sujuvaa, hyvää ja nopeaa
- Yhteistyötä tekevät pääasiassa hoivakotien vastuuhenkilöt, sairaanhoitajat, hygieniavastaavat, tiiminvetäjät tai hoitajat itse (32 %)
- Yksiköistä 29 % kertoi, että tarvetta suoraan yhteistyöhön tartuntatautilääkärin kanssa ei vielä ole ollut tai yhteys otetaan ensisijaisesti tartuntatautilääkärin sijaan esimerkiksi kunnan hygieniahoitajaan, tartuntatautihoitajaan tai infektio/tartuntatautiyksikköön tai – tiimiin.
- Näyttää siltä että yksiköiden ja tartuntatautilääkäreiden yhteistyössä ei ole vakavia ongelmia.

”

*Yhteistyö on
tehokasta ja
nopeaa.
Tiedottaminen
ajantasaista.*

”

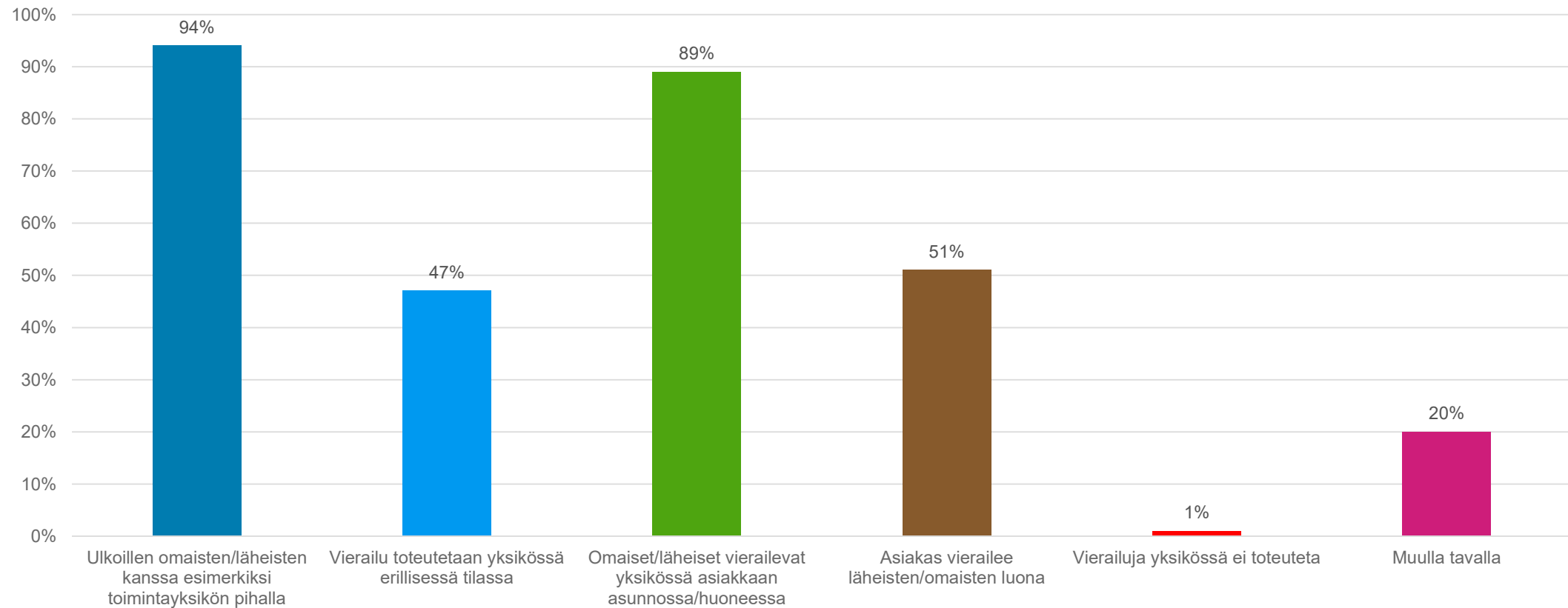
*Tartuntatautilääkäri on ollut
erinomaisen hyvin
tavoitettavissa ja osallistuu
pyydettyäessä palavereihin
[...] Puhelimitse tavoittaa
käytännössä milloin vain ja
jos ei tavoita, niin on toimiva
sijaistus hänelläkin.*

Tapaamisten ja vierailujen järjestäminen turvallisesti

- Asianmukaisella tavalla tapahtuva itsemääräämisoikeuden rajoittaminen on yksi tärkeä keino tartuntojen ehkäisyssä.
- Yhteydenpitoa ja vierailuja varten on mahdollista laatia yleisiä turvallisuutta edistäviä ohjeita, mutta niitä ei voida kuitenkaan käyttää yhteydenpidon ja tapaamisten sitovaan rajoittamiseen.
- Koronaviruspandemian aikana tapaamisten rajoittaminen on tietyissä tilanteissa välttämätöntä, mutta silti rajoittamisen tulee perustua lakiin ja täyttää perus- ja ihmisoikeuksien yleiset rajoittamisedellytykset.

Vierailukäytännöt yksiköissä 1/2

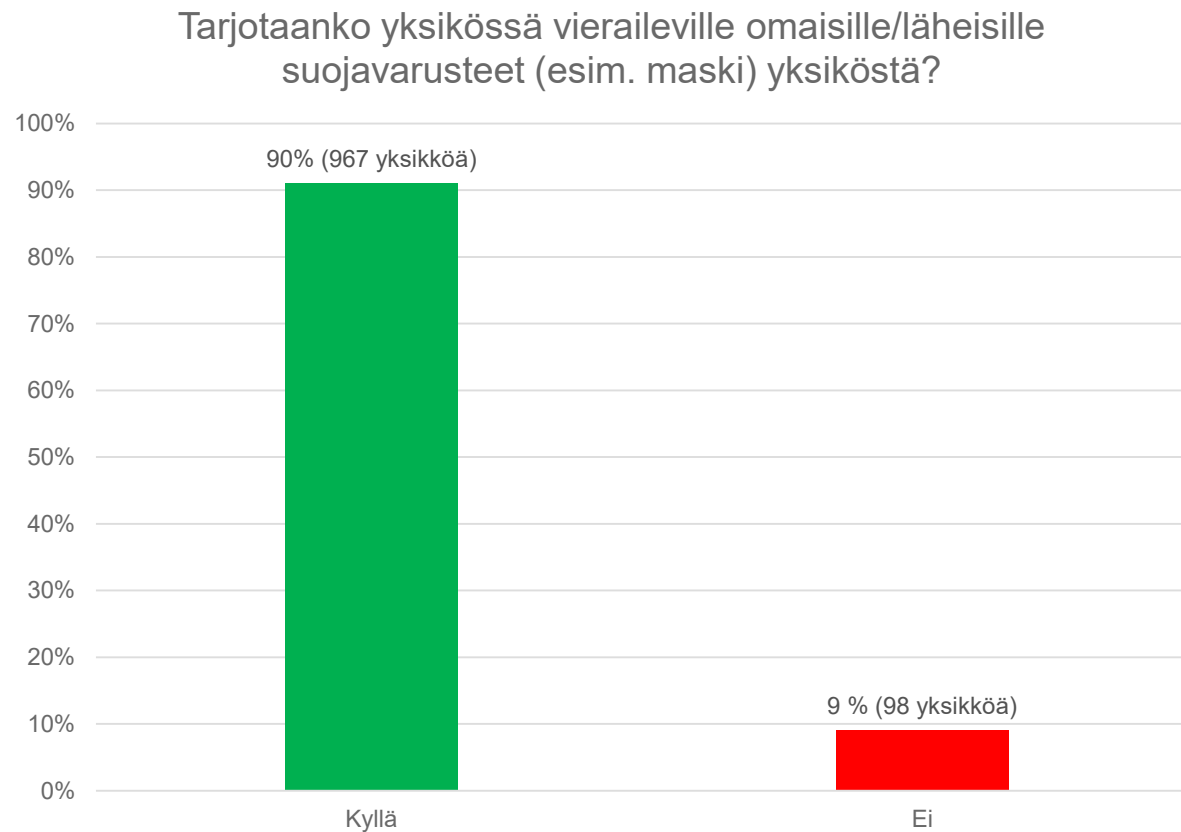
Miten yksikössä on mahdollista toteuttaa läheisten/omaisten vierailut?

Vierailukäytännöt yksiköissä 2/2

- Lähes kaikissa yksiköissä (94%) oli mahdollista ulkoilla läheisten tai omaisten kanssa ja 89 % yksiköistä omaiset ja läheiset voivat vierailevat yksikössä asiakkaan huoneessa.
- Omaisten tai läheisten luona vierailu oli mahdollista puolessa (51 %) yksiköistä. Erillinen tapaamistila yksikköön oli varattu noin puolella (47 %) vastaajista.
- Yli puolet yksiköistä (56 %) toivoi tai edellytti, että vierailut sovitaan etukäteen, jotta henkilökunta voi varautua vierailijoihin tai porrastaa vierailijoiden saapumista.

Suojavarusteet vierailuilla

- Suojavarusteet, kuten kasv suojaime n, kertoi tarjoavan omaisille 91 % (967) yksiköistä. Lisäksi hoitohenkilökunta ohjeistaa suojavarusteiden käytössä.
- Toisaalta monet yksiköt (98) kertoivat, etteivät tarjoa vierailijoille suojavarusteita.

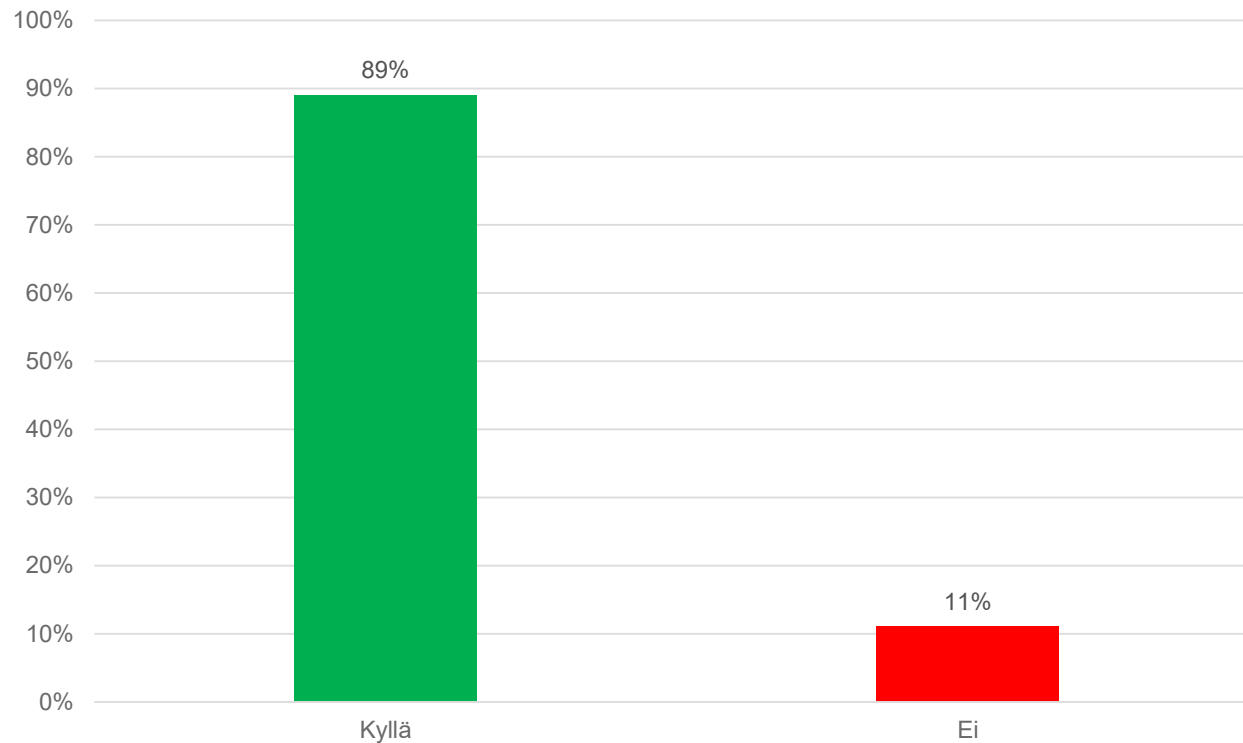
Yksityisyydensuoja vierailujen yhteydessä

Turvallinen vierailujen toteuttaminen epidemiatilanteessa on tärkeää

- Jokaisella on oikeus nauttia perhe-elämäänsä kohdistuvaa suojaa ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen aiheutonta puuttumista.
- Lääkäiden asiakkaiden hyvinvoinnin tukemiseksi henkilöstön on kehitävä ja toteutettava turvallisia tapoja, jotta ikäihmiset voivat tavata omaisiaan ja läheisiään.
 - Tapaamisten toteutuksessa on lähtökohtaisesti huolehdittava myös siitä, että ne ovat mahdollisia ilman henkilökunnan läsnäoloa. Tällaisia menettelytapoja onkin toimintayksiköissä kehitetty.
- Yksiköistä 89 % vastasi, että yksityisyydensuoja toteutuu, kun vierailut voidaan toteuttaa asiakkaan omassa huoneessa.
- Noin puolessa yksiköistä (47 %) oli varattu vierailua varten erillinen tila tai tyhjiillään oleva asunto, jossa asiakas ja omaiset voivat tavata.
- Yksiköistä 2 % vastasi, että yksityisyydensuoja toteutuu huonosti tai yksikössä oli edelleen käytössä kategorisia vierailukieltoja. Vaikka tällaisten yksiöiden määrä on vähäinen, ei niitä tulisi olla lainkaan.

Perhe-elämän tapahtumat ja juhlat

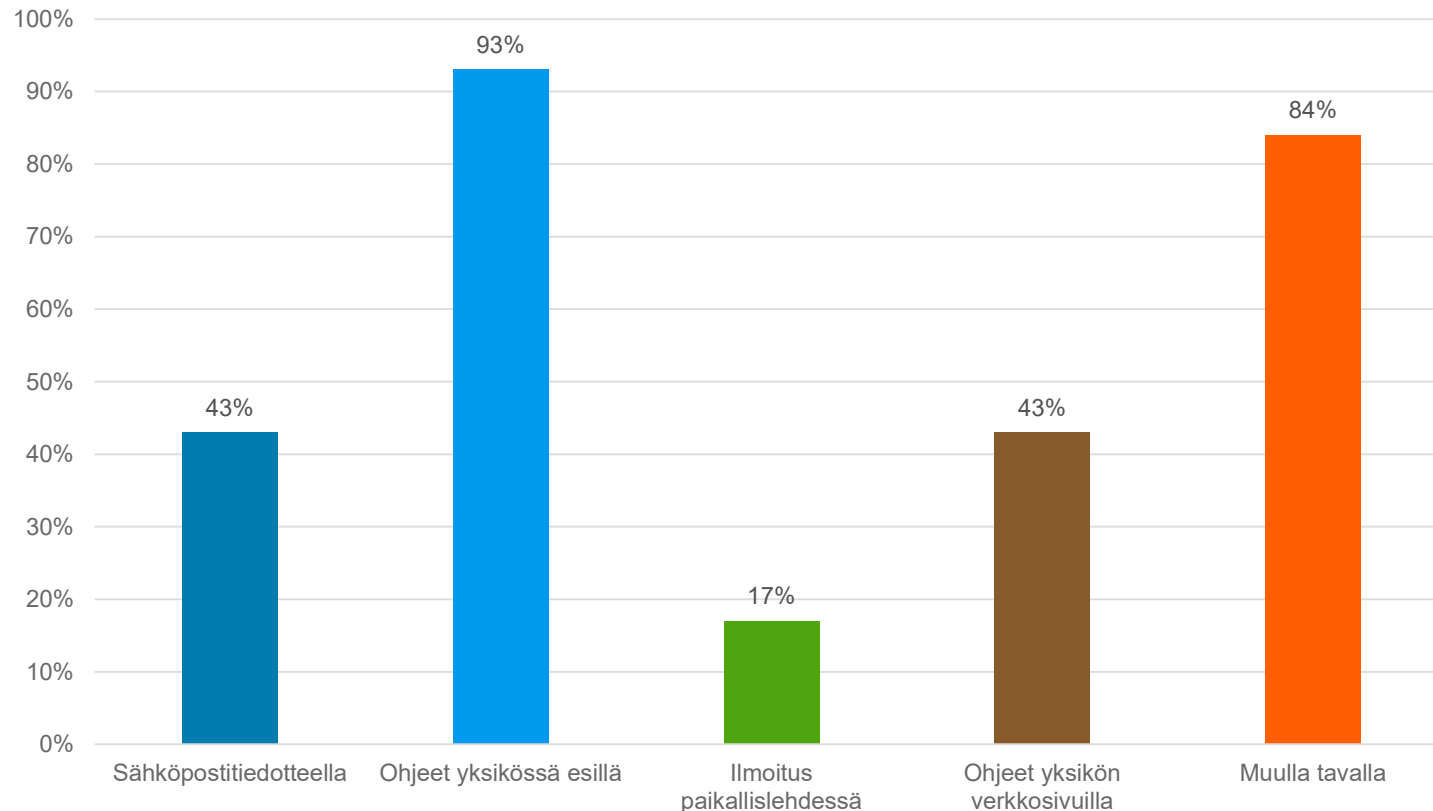
Pääsevätkö asiakkaat osallistumaan perhe-elämän tapahtumiin ja juhliin? Esimerkiksi syntymäpäiväjuhlat, rippijuhlat, hautajaiset

- Vastanneista yksiköistä 116:ssa (11%) asiakkaat eivät päässeet osallistumaan perhe-elämän tapahtumiin ja juhliin.
- Koronaepidemian aikaisen välttämättömän rajoittamisen tulee tapahtua vanhuksen oikeuksia kunnioittaen ja inhimillisesti.
- Asiakkaan poistumista yksiköstä ei kuitenkaan voi kategorisesti rajoittaa.

Tiedottaminen läheisille ja omaisille

Millä tavalla yksikön vierailuihin ja yhteydenpitoon liittyvistä käytännöistä on koronavirusepidemian aikana tiedotettu asukkaille, omaisille ja läheisille?

- Yksikön vierailuista ja yhteydenpidosta oli tiedotettu asiakkaita, omaisia ja läheisiä myös puhelimitse tai tekstiviestillä (50 %) sekä kirjeitse, sähköpostilla ja sosiaalisessa mediassa

[Vierailujen yhteydessä on varmistettu yksityisyyden ja perhe-elämän suoja] Hyvällä ohjeistuksella ja yhteisillä säännöillä. [...] Sähköisen kalenterin kautta vierailujen varaaminen.

Kunnan valvontavastuu 1/2

Kunnan tulee varmistua alueensa palveluiden laadusta sekä asiakas- ja potilasturvallisuudesta.

- Kunnan tulee ohjata ja valvoa alueensa palveluita ja kunta on myös viimesijassa velvollinen huolehtimaan siitä, että asiakkaan välttämättömästä huolenpidosta kyetään kaikkina aikoina ja kaikissa tilanteissa huolehtimaan.
- Eduskunnan apulaisoikeusasiamies korostaa ratkaisussaan (EOAK 3232/2020) kunnan valvonnan tärkeyttä koronaviruksen aiheuttamissa poikkeusoloissa.
- Valvonnan vastuut eivät poikkeusoloissa poikkea normaaliajasta.

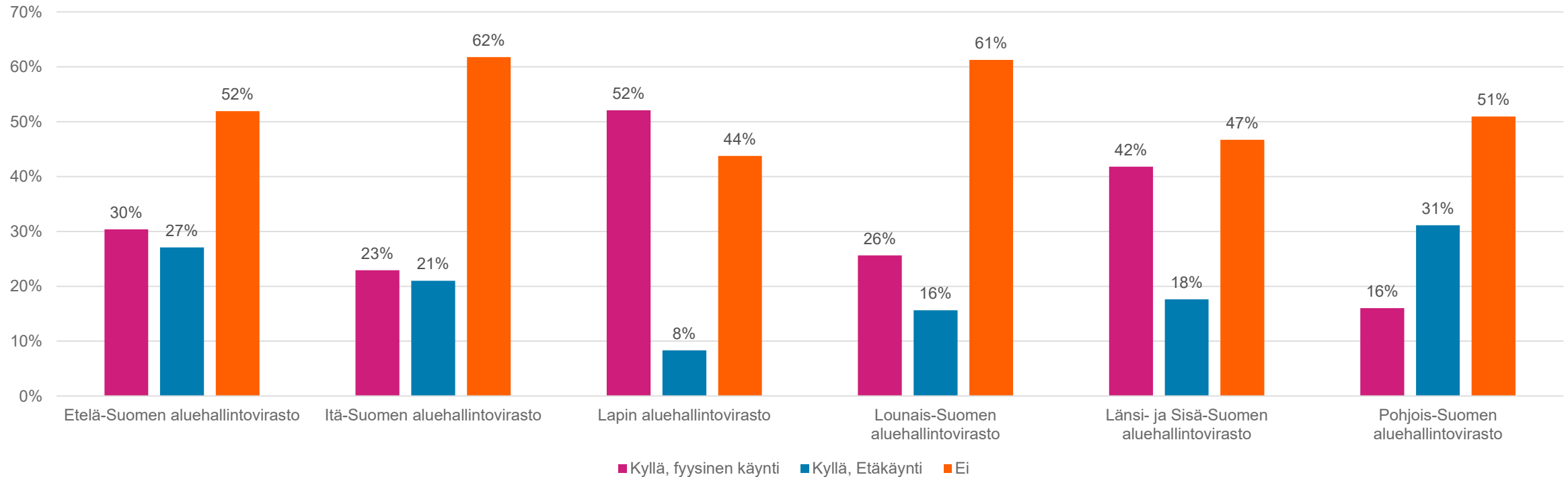
Kunnan valvontavastuu 2/2

Poikkeusaikoina valvontaa on toteutettava entiseen tapaan, mutta uusin, turvallisoin keinoin

- Kunnan suorittamia etäkäyntejä oli tehty 22 % ja paikan päälle tehtäviä tarkastuksia 38 % yksiköistä. Yksiköistä 52 %:iin ei ole tehty kunnan tai kuntayhtymän sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tarkastuskäyntiä pandemian aikana (maaliskuu-lokakuu 2020).
- Tarkastuskäyntejä on tehtävä turvallisesti suojaumisesta huolehtien tai turvallisin ratkaisuin esimerkiksi etäkäynteinä.
- Asiakas- ja potilasturvallisuuden näkökulmasta perustellusta syystä myös paikan päällä tehtävät tarkastukset voivat olla tarpeen.

Kuntien tekemät tarkastuskäynnit alueittain

Onko yksikköön tehty kunnan/kuntayhtymän sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tarkastuskäynti/käyntejä koronaepidemian aikana (maaliskuu-lokakuu 2020)?

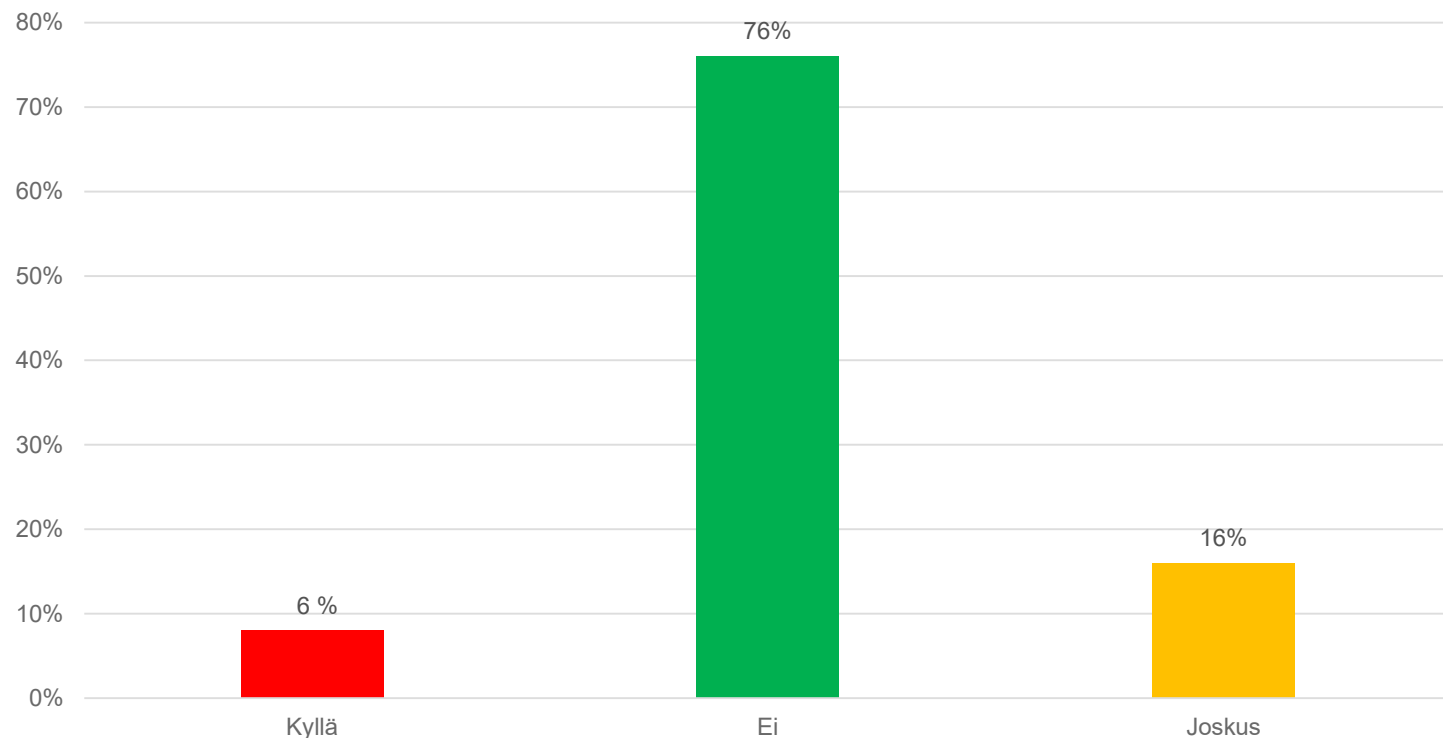
- Kaaviossa on esitetty aluehallintovirastojen alueilla sijaitsevien yksiköiden vastaukset.
- Kuntien tarkastuskäynneissä on alueittain suuria eroja.

Asiakkaiden perusoikeuksien rajoittaminen 1/3

- Lähtökohtana koronaviruksen leviämisen ehkäisemiseksi käytettävien rajoitustoimenpiteiden käyttämisessä on voimassa olevan lainsäädännön noudattaminen.
- Tarpeellistenkin rajoitustoimenpiteiden käyttämisessä tulee noudattaa suhteellisuusperiaatetta, eli valittujen keinojen tulee olla oikeassa suhteessa niillä tavoiteltuihin päämääriin nähden.
- Toimintayksikössä työskentelevien työntekijöiden on tunnistettava asiakkaiden perustuslaissa turvatut perusoikeudet ja toimittava niin, että ne palveluja tuotettaessa toteutuvat.

Asiakkaiden perusoikeuksien rajoittaminen 2/3

Rajoitetaanko toimintayksikössä asiakkaiden oikeuksia epidemiatilanteen (Covid-19) vuoksi ilman tartuntatautilain mukaista perustetta/lääkärin määräystä?

- Vaikka suuressa osassa yksiköitä käytännöt olivat asianmukaisia, silti viidesosa (22%) yksiköistä kertoi rajoittavansa tai joskus rajoittavansa asiakkaiden oikeuksia ilman tartuntatautilain mukaista perustetta tai lääkärin määräystä.
- Asiakkaiden oikeuksien rajoittamista ovat esimerkiksi seuraavat toimintatavat: rajoitetaan asiakkaan liikkumista yksikön ulkopuolella tai asiakkaan omasta huoneestaan ulos, pidetään asukashuoneiden ovia lukittuina tai rajoitetaan omaisten vierailua asiakkaan omaan huoneeseen/asuntoon.

Asiakkaiden perusoikeuksien rajoittaminen 3/3: karanteeni- ja eristämiskäytännöt

- Tartuntatautilaissa on säädetty, että ainoastaan tartuntataudeista vastaava lääkäri voi asettaa asiakkaan karanteeniin tai eristykseen, jos hänen on todettu tai hänen perustellusti epäillään altistuneen yleisvaaralliselle tartuntataudille kuten COVID-19 –infektiolle.
- Yksiköistä 53 (5 %) vastasi asettavansa asiakkaita karanteeniin tai asettavansa joskus asiakkaita karanteeniin ilman kunnan tai sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tartuntataudeista vastaavan lääkärin päätöstä.
- Yksiköistä 99 (9%) vastasi asettavansa asiakkaita eristykseen tai asettavansa joskus asiakkaita eristykseen ilman kunnan tai sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tartuntataudeista vastaavan lääkärin päätöstä.
- Vaikka suurimmassa osassa yksiköitä eristämisen- ja karanteenikäytännöt olivat asianmukaisia, on tartuntatautilain vastaisesti toimivia yksiköitä on paljon.

Yhteenveto 1/2

- Suurin osa yksiköistä on pystynyt koronapandemian aikana turvaamaan tartuntatautilanteessa sekä asiakkaiden terveyttä että tukemaan yhteydenpitoa omaisiin ja läheisiin.
- Tapaamisille on luotu terveysturvallisuutta edistäviä yhteisiä käytäntöjä.
- Omaisille ja läheisille tiedottamisesta sekä vierailujen sopimisesta olisi tehtävä mahdollisimman vaivatonta ja sujuvaa, hyödyntämällä esimerkiksi verkkosivuja ja sähköisiä ajanvarauspalveluita.
- Suojavarusteiden tarjoaminen vierailijoiden käyttöön on tärkeää koronaviruksen torjunnassa.
- EOAK korostaa päätöksessään (EOAK/3513/2020), että yksiköissä on löydettävissä yhdessä keskustellen tapaamisille ja vierailuille asiakkaan ja omaisten perhe-elämän suojaa kunnioittavia ratkaisuja.

Yhteenveto 2/2

- Suurimmassa osassa yksiköistä toteutetaan tartuntatautilain mukaisesti koronaviruspandemiaan liittyviä karanteeni- ja eristämiskäytäntöjä, mutta liian monessa yksikössä on käytössä lakiin perustumattomia käytäntöjä.
- Vastausten perusteella yhteistyö tartuntatautilääkärin ja yksiköiden välillä näyttää pääosin hyvältä.
- Asiakkaiden itsemääräämisoikeuteen ja terveysturvallisuuteen liittyvissä kysymyksissä yksikön toimiva omavalvonta ja ajantasainen yksikkökohtainen omavalvontasuunnitelma on keskeistä asiakas- ja potilasturvallisuuden kokonaisvarmistamisessa.
- Suurimmassa osassa yksiköistä omavalvonta on ollut aktiivista, mutta ei läheskään kaikissa.
- Kuntien tarkastustoiminnassa on alueittain suuria eroja.
- Valvira ja aluehallintovirastot käyttävät kyselyn tuloksia ja selvitystä osana ohjaus- ja valvontatyötään.

Lue lisää

- Valvira on antanut [ohjeen perusoikeuksien toteutumisesta ja tartuntojen ehkäisystä sosiaalihuollossa](#) 2.9.2020 (lisäksi EOAK:n ratkaisut)
- [Vanhuksiin kohdistuvat rajoitukset koronaepidemian aikana](#) (oikeusasiamies.fi)
- *Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on myös 18.6.2020 antamassaan päätöksessä (EOAK/3232/2020) arvioinut erityisesti vanhusten oikeuksien rajoitusten oikeudellisia perusteita koronaepidemian aikana.*
- [Vanhusten yhdenvertainen kohtelu koronavirusepidemian aikana](#) (oikeusasiamies.fi)
- [Lähiomaisen hautajaisiin pääsyn epääminen poikkeusolojen takia](#) (oikeusasiamies.fi)